

Majoros István

Válságócok az első világháború előtti években

A századfordulótól az első világháborúig számos diplomáciai és fegyveres konfliktus zajlott le a nagyhatalmak között. A szakirodalom egy része szerint ezek az összeütközések a Nagy Háborút készítették elő. Ez így nem igaz, mert egy terjeszkedő világban a konfliktusok szükségszerűek, szinte természetesen. Ahhoz, hogy európai háború keletkezzen, számos tényező együttes hatására és különleges helyzetre volt szükség. A nemzetközi összecsapások azonban mindig magukban hordozzák azt a veszélyt, hogy ez a különleges - európai, sőt világháborúhoz vezető - helyzet kialakuljon. Az alábbiakban a 19. század végétől az első világháború kitöréséig nézzük át röviden a legfontosabb válságócokat.

A 19. század Fekete – Afrika tudományos felfedezésének és gyarmatosításának az időszaka. A század második felében a Nílus vidéke és Egyiptom érdekelte Európát, mert az amerikai polgárháború miatt akadozott a gyapotszállítás Nagy-Britanniába, s a hiány egy részét Egyiptomból pótolták. A Lesseps Ferdinánd vezetésével megépített és 1869-ben megnyitott Szezei-csatorna miatt Egyiptom stratégiai értéke megnövekedett. London ezért 1875-ben a szezei részvényekből 176 ezret megszerzett, erősítve befolyását a csatorna övezetében. Az 1882 szeptemberében Ahmed Arabi pasa által kirobbantott felkelést az angolok egyedül verték le, s hosszabb távra megerősítették pozícióikat Egyiptomban, a szudáni mahdista felkelés miatt pedig a Nílus völgyében is. Egyiptom miatt franciák és angolok Napóleon 1798-as expedíciója óta vetélkedtek egymással, s e küzdelemnek a záróakkordja az 1898-as fasodai incidens volt. A konfliktus a franciák kelet-nyugati és az angolok észak-déli tengelyterveinek kereszteződése miatt keletkezett oly módon, hogy a francia Marchand kapitány 1898 júliusában megérkezett Fasodához, szeptemberben pedig az angol lord Herbert Kitchener tábornok ért oda. S bár brit és francia katonák álltak szembe egymással Fasoda dűlendező erődje körül, a konfliktus inkább diplomáciai volt. A Dreyfus-ügy miatt kialakult polgárháborús helyzet, s amiatt, hogy az angol-francia konfliktusra a francia-orosz szövetség nem volt érvényes, a franciák nem kockáztattak egy háborút. A fasodai incidens során kiderült, hogy az angol-francia ellentétek korántsem olyan erősek, hogy ne lehessen megegyezésre jutni. Fasodától ezért egyenes út vezetett az 1904-es angol-francia antant megkötéséhez.

A századfordulóra Nagy-Britannia Kelet- és Dél-Afrika nagy részére rátette a kezét, északon övé lett Egyiptom, Szudán, s Nigéria nyugaton. A dél-afrikai térség jelentősége a hatvanas évektől nőtt meg, mivel a világ legnagyobb gyémántbányáit itt fedezték fel. A koronagyarmatokat és a búrok államait, Transvaalt és Orange-t az angolok többször is megpróbálták egyesíteni. A búr háború (1899-1902) meggyorsította ezt a folyamatot, s 1909-ben kikiáltották a Dél-Afrikai Uniót, amely 1910-ben dominiumi ranghoz jutott.

Franciaország a földrész nyugati részén szerzett területeket. Németország Togót, Kamerunt, Délnyugat- és Kelet-Afrikát szerezte meg. Portugáliáé volt Angola és Mozambik. Olaszországhoz a század végén került Eritrea. Róma nagy terve, Olasz Kelet-Afrika azonban Aduánál elbukott 1896-ban, amikor II. Ménélík (1889-1913), etióp uralkodó csapatai szétverték az olasz expedíciós erőket. Az olaszok etiópiai ügye még nem okozott egy európai békét veszélyeztető konfliktust. A búr háború idején II. Vilmos kiállása a búrok mellett viszont már jelezte Németország világpolitikai jelenlétét. Berlin fellépése Marokkó ügyében pedig egyértelműen megmutatta, hogy bizonyos kérdéseket már nem lehet csak angol – francia megegyezéssel lezárni, mivel az afrikai országban Németországnak is voltak érdekeltségei. A marokkói krízisek megértéséhez be kell mutatnunk az európai hatalmi rendszer változásait az első világháború előtti években.

Az 1891 és 1894 közötti francia-orosz egyezményekkel még nem fejeződött be az első világháborúban résztvevő európai hatalmi blokkok kialakulása. A fasodai incidens angol – francia közeledéshez, s az érdekszférák elhatárolásához vezetett. Az 1904. április 8-án aláírt entente cordiale-ban Párizs elismerte Anglia jogait Egyiptomban, London pedig azt, hogy a rend felügyelete Marokkóban a franciákat illeti meg. Az angol-francia közeledést megkönnyítette, hogy a gyarmati kérdésekben az ellentétek nem voltak kibékíthetetlenek, míg Németország több területen is kihívóként jelent meg Párizs és London számára. A németek az első generációs iparágakban – kohászat, bányászat - utolérték vagy megelőzték a szigetországot, az ázsiai és latin-amerikai piacokon pedig veszélyes konkurenskékké váltak. Legveszélyesebbnek azonban a Tirpitz admirális által 1898-ban elindított flottaprogram tűnt, ami miatt az angol vezetésben egy németellenes preventív háború gondolata is felmerült. Az Európán kívüli német tervek ugyanis Anglia elsőségét veszélyeztették a tengereken és a szárazföldön is. Németország részt vett a török hadsereg modernizálásában, és koncessziókat szerzett magának Kis-Ázsiában. A legnagyobb nemzetközi vihart kavarázó vállalkozás a Berlin-Bagdad vasút terve volt, melyre a németek 1903-ban kaptak engedélyt. A szerződés Anatóliára szolt, ahol 300 km-es vasúthálózatot építhettek meg, és a vasút 20 km-es körzetében bányászatra is engedélyt kaptak. A vasútépítés stratégiaileg veszélyeztette az angol érdekeket, mivel a németek India közelségébe kerülhettek. A bagdadi vasút az oroszokkal és a franciákkal is feszült helyzetet teremtett, s az ellentéteket csak 1914 első felében sikerült rendezni. Meg kell említeni, hogy 1891-ben létre jött a Pángermán Szövetség, amely egy német gyarmatbirodalom kiépítését hirdette meg

A francia diplomácia rendezte Rómával a nyolcvanas években megromlott viszonyt. A közeledéshez az olaszok 1896-ban Aduánál elszenvedett veresége vezetett. A súlyos pénzügyi helyzetbe került olaszok Franciaországhoz fordultak, s az első egyezményt még 1896-ban aláírták: az olaszok elismerték a franciák tunéziai protektorátusát, ennek fejében kereskedelmi előjogokat kaptak, s megtarthatták iskoláikat is az észak-afrikai országban. Az 1898-ban véget ért a két ország közti vámháború. Az 1900-as megállapodásban Delcassé francia külügyminiszter és Camille Barrère római francia nagykövet megnyugtatta az olaszokat, hogy Franciaország nem tart igényt Tripolitániára, s nem gördít akadályt líbiai törekvéseik elé. Ennek fejében a franciák szabad jelzést kaptak Rómától marokkói terveikhez. 1902-ben a két ország titkos egyezményt kötött (Barrère-Prinetti paktum), amely francia-német háború esetén olasz semlegességet ígért Párizsnak. Ezek az egyezmények még nem borították fel a hármasszövetséget, mert 1902. június 28-án, tehát két nappal a franciákkal kötött egyezmény előtt Róma megújította ezt a kapcsolatot. Az egyezmények azonban jelezték, hogy Olaszország a német blokk leggyengébb láncszeme.

A francia diplomáciai sikerek hatására Berlin 1904-től válaszával próbálkozott. Berlinben ugyanis felismerte a 20. század eleji konfliktusok ellentmondásait, s ezeket igyekeztek a maguk javára fordítani. Az orosz - japán háború és a marokkói kérdés kedvező lehetőségeket kínált erre. Az előbbi konfliktus megértéséhez ki kell térnünk a távol keleti változásokra.

Japán a hatvanas évek végétől a gazdasági, politikai, katonai, oktatási modernizációnak köszönhetően elkerülte a térség többi országának a sorsát, és Ázsia Poroszországaént hamarosan az európai hatalmak vetélytársa lett a délkelet-ázsiai térségben. A Meidzsi-forradalomként ismert modernizáció keretében Mucuhito császár (1867-1877) 1876-ban leverte a szamurájok felkelését, ezután iskolákat nyitottak, egyetemet alapítottak Tokióban, áttértek a méter szisztémára, s átvették a Gergely-naptárt. 1873-ban bevezették a kötelező katonai szolgálatot, s 63 ezer fős békelétszámú hadsereget állítottak fel. A szárazföldi hadsereg kialakításában a németek, a haditengerészetében az angolok és a franciák vettek részt. A gazdaságban a textilipart és az acélgéártást fejlesztették. Fejlesztették az infrastruktúrát, s 1894-re a vasutak hossza már elérte a 3 ezer kilométert. Emellett Japán rendelkezett egy 200

ezer tonnás kereskedelmi flottával is. A modernizációban az angol tőkének jelentős szerepe volt. Japán Mandzsúria érdekelte, ahová Koreán keresztül vezetett az út. A félsziget az oroszoknak is fontos volt, mivel a transzszibériai vasút egyik végállomását a félszigetre tervezték. Az 1894-1895-ös japán-kínai háborút lezáró simonoszeki békében Korea Port Arthur kikötőjével és más területekkel együtt Japán fennhatósága alá került. A Távolság Kelet Gibraltárjának nevezett Port Arthur miatt azonban az európai diplomácia mozgásba lendült. II. Vilmos (1888-1918) a sárga veszedelem fogalmával riogatta a közvéleményt, s bekapcsolódott Párizs is. A három hatalom a béke revidálására kényszerítette Tokiót, s a japánok Kína javára lemondtak a Liaotung félszigetről. Az oroszok defenzív szövetségre léptek Kínával, Szentpétervár ezért lehetőséget kapott egy vasút építésére Mandzsúrián keresztül, s az oroszok Port Arthur kikötőjét is megkapták. Németország a konfliktust kihasználva a Santung-félszigeten 99 évre bérbe vehette Kiaocsou kikötőjét, valamint vasútépítési és bányászati engedélyeket szerzett a Santung-félszigeten. Anglia Vejrhajvej kikötőjét kapta meg 99 évre szintén a Santung félszigeten. A század végére Kínában európai befolyás érvényesült. A Jangce-medencét az angolok ellenőrizték, Mandzsúria az oroszoké volt, Jünnan tartomány pedig a franciák befolyása alá került. Az európaiak megjelenése azonban idegenellenes mozgalmakat indított el a hatalmas ázsiai országban. Ilyen volt már az 1851-ben elkezdődött tajping felkelés, vagy az 1898-as 100 napos reform is. Titkos társaságok jöttek létre, s 1899-ben számos agressziót követtek el misszionáriusok, külföldi kereskedők ellen, 1900 májusában pedig népi megmozdulások robbantak ki az országban, s júniusban Pekingben is. S mivel a felkelők megölték Ketteler német követet, II. Vilmos a nagyhatalmak kollektív beavatkozását követelte. Nemzetközi expedíció indult Pekingbe Alfred Waldersee német tábornok vezetésével, de mire odaértek, a japánok és a franciák felszabadították a követéseket. A bokszer lázadást követő béke pedig 1901-ben tovább erősítette az európai befolyást Kínában.

Japán célja Korea és Mandzsúria megszerzése volt, s ez magában hordozta az oroszokkal való összeütközés veszélyét. Ezért 1902 januárjában szövetségre lépett az angolokkal, melynek értelmében London semlegességet ígért, ha Japán kínai vagy koreai érdekekért háborút visel. Anglia fegyveres támogatása pedig arra az esetre szólt, ha Tokió két vagy több hatalommal keveredik háborúba. Tokió 1904. február 8-án hadüzenet nélkül megtámadta a Port Arthurban állomásozó orosz hajókat. A háború japán sikereket hozott: tönkretették a vlagyivosztoki flottát, majd 1905 februárjában Mukdennél vereséget szenvedtek az orosz szárazföldi erők, s Mandzsúriát el kellett hagyniuk. Szentpétervár csak a tengeri fölény visszaszerzésétől remélhetett fordulatot. Ehhez azonban a balti flottát kellett a távoli - keleti térségbe küldeni. A flotta Afrikát megkerülve 1905 májusában érkezett a japán vizekre. Május 27-én azonban a Csuzimánál lezajlott ütközetben az oroszok katasztrofális vereséget szenvedtek. Belpolitikai és pénzügyi problémák miatt ezután mindkét fél a háború befejezésére törekedett, s a békekötésre az Egyesült Államokban található Portsmouth-ban került sor 1905. szeptember 5-én. A békeszerződés Dél-Mandzsúriát, Koreát, Port Arthur kikötőjével és a Szahalin-sziget déli részét Japánnak juttatta.

A gyarmati küzdelmekbe és a nemzetközi politikába a 19. század végén az Egyesült Államok is belépett. Korábban Amerikát belső ügyei - a Csendes-óceánig terjedő részek pacifikálása, a polgárháború - foglalták le. Az aktív külpolitika iránti igény azonban a nyolcvanas években megfogalmazódott. Josiah Strong *A mi országunk* című munkájában az amerikai földrész középső és déli területeit és Afrikát jelöli meg, ami fontos lehet Amerikának. Alfred Mahan pedig a tengerek, óceánok ellenőrzését tartotta meghatározónak. „*A Csendes-óceán a mi óceánunk.*” – hangsúlyozta Beveridge szenátor 1900. január 9-i beszédében. James G. Blaine külügyminiszter Latin-Amerikára hívta fel a figyelmet.

A 19. század végén az Egyesült Államokat két terület érdekelte: Latin-Amerika, s ezen belül a Karib-tenger térsége, valamint Kína. Ez utóbbiban azonban Hay külügyminiszter a nyitott kapuk elvét hirdethette meg az európai jelenlét miatt. A

Karib-tenger térségében a Spanyolországhoz tartozó Kuba kínált beavatkozási lehetőséget, ahol 1895-ben felkelés robbant ki. A háború gyors sikert hozott, mivel a spanyolokat az Antillákon és a Fülöp-szigeteken is legyőzték. A párizsi békében (1898) pedig a Fülöp-szigetek és Puerto Rico az Egyesült Államok gyarmata lett, Kuba pedig névleges függetlenséget kapott. A Karib-tenger térségében stratégiai pozícióit az is növelte, hogy ő építhette meg a panamai csatornát.

Visszatérve az európai ügyekre, az orosz-japán háború sebezhetővé tette a francia diplomácia addig elért eredményeit. Párizs ugyanis azzal az Angliával lépett antant kapcsolatba, amelyet 1902 óta szövetségi viszony kötött Japánhoz, Tokió pedig 1904-ben háborús konfliktusba keveredett Párizs szövetségével, Oroszországgal. Ezért a német diplomácia úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a francia-orosz szövetség és a francia-angol antant egy csapással szétrobbantható, s így megszüntethető a Németországot körülvevő hatalmi harapófogó.

A német vezetés több megoldással is próbálkozott: katonai körök, különösen Alfred von Schlieffen, preventív háborút javasoltak Franciaország ellen, s ennek 1905 tavaszán volt alapja, mivel a német hadsereg 120 ezer fővel nagyobb volt, mint a francia. II. Vilmos, Bernhard von Bülow kancellár és Alfred von Tirpitz admirális azonban féltette a flottaprogramot. S joggal, mert Lee, az angol admirális civil lordja 1905-ben rajtaütésszerű támadást javasolt a német flotta megsemmisítésére. Berlin ezért a diplomácia eszközeivel akarta elérni céljait, s mindenekelőtt a marokkói kérdésben. Ehhez kedvezőnek tűnt a helyzet, mivel az oroszok 1905 márciusában vereséget szenvedtek a japánoktól Mukdennél. Ezt kihasználva II. Vilmos Tangerbe látogatott, s beszédében Marokkó függetlenségét hangsúlyozta, Bülow kancellár pedig egyenlő jogokat követelt a németek számára. Párizs viszont francia protektorátust akart Marokkóban gazdasági érdekeltségei miatt, s azért mert az algériai - marokkói határon állandó zavargások voltak. Delcassé francia külügyminiszter francia-német tárgyalásokat javasolt Marokkó ügyében. A németek ezt visszautasították, mert számukra nem csupán Marokkóról volt szó, hanem arról is, hogy szétrobbantsák a francia hatalmi blokkot. Ennek érdekében Bülow a német ellenes Delcassé külügyminiszter lemondását akarta elérni. Ez a német politika sikeres volt, mert a külügyminiszter 1905. július elsején egy viharos minisztertanácsi ülést követően lemondott. Berlin ezután egy angol ellenes kontinentális blokkot akart létrehozni. Ennek érdekében 1905. július 23-24-én Björkö szigeténél a német császár egy hajón találkozott unokatestvérével, II. Miklós orosz cárral, s aláírtak egy defenzív szövetséget. A német diplomácia a franciákat is bele akarta kényszeríteni ebbe orosz segítséggel. Björkö azonban csalódással végződött, mert Párizsban Elzász-Lotaringia miatt nem támogatták a Németországot is magában foglaló kontinentális blokkot. Attól való félelmében, hogy Párizs nem ad további kölcsönöket Oroszországnak egy rendkívül nehéz belpolitikai helyzetben, II. Miklós 1905. november 23-án a német császárnak írt levelében visszavonta a björköi megállapodást. Ezután Németország ismét a marokkói ügyet vette elő, s az összehívott nemzetközi konferencián akart diplomáciai vereséget mérni Franciaországra. Az 1906. január és április között a spanyolországi Algeciras városkában zajló konferencia eredményeként azonban a marokkói rendőrség megszervezését Franciaország és Spanyolország kapta meg, így Berlin diplomáciai vereséget szenvedett. Az első marokkói válságnak volt egy fontos üzenete: megmutatta Anglia elkötelezettségét Franciaország mellett. London még a háborút is fontolgatta, nehogy Németország megvesse a lábát valamelyik marokkói kikötőben. Németország ottani jelenléte ugyanis veszélyeztette Anglia stratégiai érdekeit a Dél-Afrika felé vezető hajózási útvonalakon. Az angol külügyminiszter, Edward Grey pedig a brit vezérkarral megvizsgáltatta egy francia-brit közös akció lehetőségeit. Ennek előzményeként az angol admirális a franciákkal kötött egyezmény értelmében már 1905-ben a brit flotta nagy részét az Északi-tengerre vezényelte. 1906-ban pedig azt vizsgálták, hogyan szállíthatók csapatok Franciaország északi partvidékére.

A francia diplomácia ösztönzésre London az oroszokkal is rendezte az ellentéteit, hogy az orosz-japán háború teremtette helyzet ne ismétlődjön meg: 1907. augusztus 31-én létrejött az angol - orosz antant, amelyben a két ország Perzsia, Afganisztán és Tibet kérdését rendezte egymás között. Ezt követően az Oroszországgal bővült angol-francia földrajzi harapófogó erősebben fogta körül a német blokkot.

Az algecirasi konferenciával még nem zárult le a marokkói ügy. Az afrikai országban azonban mindkét fél kiváltságos helyzetet akart magának. Az újabb konfliktust az tette lehetővé, hogy 1911 májusában Fezben felkelés robbant ki a szultán ellen, s Franciaország az európaiak védelmében elfoglalta a várost. Németország ezt beavatkozásra használta fel: Alfred Kiderlen-Wächter külügyi államtitkár kompenzációt kért annak elismerése fejében, hogy Marokkó a franciák cselekvési területe. S úgy vélte, amíg a franciák elismerik a kompenzációt, Németország zálogként lefoglal egy marokkói kikötőt. Így keletkezett 1911. július 1-én az agadiri válság azzal, hogy a Panther (Párduc) nevű német cirkáló megjelent a kikötőben.

A francia vezetés egy része hajlott a kompenzáció elfogadására. A vezérkar s a politikai vezetés másik része viszont erődemonstrációt akart. A németek azonban kompenzációként egész Francia-Kongót kérték. Úgy tűnt, a konfliktus akár a háború vállalásáig is elmegy. A britek fellépésének, valamint II. Vilmos és békülékeny körének köszönhetően azonban ez elmaradt. Az agadiri válságban London újra határozott magatartást tanúsított Berlinnel szemben: még a flottát is riadókészültségbe helyezték. A németek ezért 1911. november 4-én aláírták a megegyezést a franciákkal. Vannak olyan vélemények, amelyek szerint ezzel az egyezményrel a boldog békeidők kora még három esztendeig tartott, s elkerültek egy európai háborút. A francia-német megállapodás értelmében Berlin elfogadta a francia protektorátust Marokkóban, ennek fejében megkapta Francia-Kongónak egy Kamerunnal határos részét. A kompromisszumot mindkét oldalon keményen bírálták, mert a franciák szerint túl nagy volt az ár, míg Németországban kevesellték, amit kaptak.

Agadir a nagyhatalmak magatartásában is változást eredményezett, mivel a szövetségi blokkok szorosabbra zártak. 1912 júliusában a francia-orosz katonai konvenciót tengerészeti egyezményrel egészítették ki. Ugyanebben az évben megújították a hármas szövetséget, miközben a Balkán súlyos válságokat élt át.

1908 őszen Bécs annektálta Bosznia-Hercegovinát. Az esemény megértéséhez vissza kell mennünk 1878-ig, a berlini kongresszusig, amikor Bécs a két tartomány okkupációjára kapott jogot, de már ekkor felmerült az annexió kérdése is. A századforduló után bekövetkezett események miatt Bécs számára egyre fontosabb lett a két tartomány rendezésének a kérdése, mivel jogilag még mindig a Török Birodalomhoz tartozott, s közben a Balkánon is voltak változások. 1903-ban egy véres palotaforradalom eredményeként Karadjordjević I. Péter került hatalomra (1903-1921) Szerbiában. Bécs számára ezzel véget ért az előző dinasztia, az Obrenovićok uralmát jellemző monarchiabarát külpolitika. A Karadjordjević-ház orosz és antant orientációját a Monarchia az 1906-ban kezdődött, s öt évig tartó vámháborúval sem tudta megváltoztatni. Bécsben ezért felmerült egy általános délszláv rendezés terve, melynek értelmében szerb területeket is szerez, a románokkal és a bolgárokkal együtt. Ezt a bővülést azonban a magyar politika a szlávok erősödésétől való félelem miatt nem támogatta.

Bécsnek a Szalonikibe vezető vasútépítési terve ugyancsak annexióra ösztönözte a Monarchia diplomáciáját, s ebbe az irányba hatott az ifjútörökök győzelme is Konstantinápolyban 1908 júliusában. Az ifjútörökök fel akarták oldani azt az ellentmondást, miszerint Bosznia-Hercegovina a Monarchia megszállása alatt áll, jogilag viszont a Török Birodalom része. Úgy tűnt, az annexió nem okoz nemzetközi konfliktust, mivel 1908. szeptember 16-án Alexander Petrovics Izvolszkij orosz és Alois Lexa von Aehrenthal osztrák-magyar külügyminiszter a morvaországi Buchlauban megállapodott, miszerint Bécs támogatja Szentpétervár törekvését, hogy az orosz hadiflotta áthaladhasson a Fekete-tenger szorosain, s ennek fejében

Oroszország hozzájárul az annexióhoz. A két fél azonban nem egyenértékű csereügyletet kötött, mivel az annexiót meg lehetett oldani orosz – osztrák-magyar viszonylatban, míg a szorosok kérdése európai ügy volt, ezért Izvolszkijnek Párizs és London beleegyezését is meg kellett szereznie. Bécs azonban 1908. október 6-án, amikor Izvolszkij éppen Párizsban volt, meglepetésszerűen bejelentette az annexiót. Egy nappal korábban Ferdinánd bolgár cár Tirnovóban hirdette ki Bulgária függetlenségét. Bosznia-Hercegovina kérdése Oroszország számára diplomáciai vereséget jelentett. Ráadásul Oroszországot se Anglia, se Franciaország nem támogatta. Bécs lépése ugyanakkor katonai konfliktussal fenyegető feszültséget eredményezett Szerbia és a Monarchia között. Németország viszont határozottan Ausztria-Magyarország oldalára állt. Bülow kancellár szerint azért, mert Bécs nagyhatalmi pozíciójának csorbulása Németországot is gyengítette volna. A Bécs melletti kiállítás azonban azt is jelentette, hogy a Balkán már Németországnak is akcióterülete volt, így Berlin a Monarchiát balkáni előretolt bástyájának tekintette.

Az annexió utáni újabb válságsorozatot az olaszok nyitották meg azzal, hogy 1911 szeptemberében Tripoli és Kirenaika megszerzéséért Róma háborút indított Konstantinápoly ellen, s november már annektálta is a területeket. Az olaszok Ródoszt és a Dodekanészosz szigeteket is elfoglalták. Az olasz-török háború arra is alkalmat kínált, hogy a balkáni államok megszerezzék az európai török területeket. Ehhez azonban szükség volt a balkáni államok szövetségére.

Az 1912. március 13-án megkötött szerb-bolgár egyezmény egy balkáni blokk alapjául szolgált. S bár a Monarchia ellen szólt, a titkos záradék lehetővé tett egy Törökország elleni fellépést is. Ezt május 29-én bolgár-görög szövetség létrehozása követte, amely már törökellenes volt. A ligához Montenegró is csatlakozott, jóllehet egyik állammal sem kötött szövetséget. A nagypolitika szempontjából nézve a balkáni blokk Szentpétervár támogatása miatt az antant befolyásának erősödését jelentette a félszigeten. A háború a balkáni blokk és Törökország között 1912. október 13-án kezdődött. A rövid ideig tartó első balkáni háború a liga győzelmével ért véget. Macedónia felszabadult, a szerbek elfoglalták a Szandzsákot, Durazzo és Szkutari albán városokat, a görögök bevonultak Szalonikibe, a bolgárok pedig bevették Drinápolyt és Konstantinápoly felé haladtak. A harcoló felek 1913 áprilisában fegyverszünetet kötöttek, miközben a nagyhatalmak képviselői még 1912 decemberében Londonban találkoztak, s a békét 1913. május 30-án kötötték meg. Ennek értelmében a Midia - Enosz vonaltól nyugatra eső területek, azaz Macedónia és Trákia Krétával és az Égei-tenger szigeteivel együtt a balkáni szövetségé lettek. Elfogadták az önálló, de a Monarchia befolyása alatt levő Albánia létrehozását, amellyel Bécs a szerbek tengerhez való kijutását akadályozta meg. A megszerzett területek miatt azonban a balkáni szövetség tagjai között kiéleződtek az ellentétek, mivel Szerbia Macedóniában kért kárpótlást Bulgária kárára. Az ellentétek új csoportosulást eredményeztek: Szerbia és Görögország között 10 évre szóló bolgárellenes szövetség jött létre. Románia ugyancsak területeket akart. A Monarchia pedig arra törekedett, hogy antant befolyása csökkenjen a félszigeten. Bulgária 1913. június 27-én megtámadta a szerbeket. A küzdelemben a görögök mellett a románok, sőt a törökök is beléptek a bolgárok ellen. Bulgária békére kényszerült, amelyet 1913. augusztus 10-én Bukarestben írtak alá. A háború eredményeként a szerbeké lett Monasztir, a Vardar völgye, a Szandzsákon pedig Montenegróval osztozkodtak. Görögország megkapta Dél-Macedóniát, Szalonikét és Nyugat-Trákiát, a románok Dél-Dobrudzsát annektálták, míg Törökország visszaszerezte Drinápolyt.

A második balkáni háború átrendezte a félsziget erőviszonyait, mivel igazán csak Szerbia volt antant orientált, míg Bulgária és Törökország a német blokk felé volt érdekelt. Románia magatartása a későbbi alkudozásoktól függött, s Görögország is bizonytalan tényező maradt. Fontos mozzanataként emelhető ki, hogy Németország jelenléte miatt már nem csupán Szentpétervár volt érdekelt a Balkánon, hanem Anglia és Franciaország is. Másképpen fogalmazva a balkáni ellentétek a hármastant és a hármastant szövetség áttételein keresztül eredményeztek olyan feszültségeket, amelyek a

félszigetet valóban puszkaporos hordóvá tették. Bármilyen ellentét ugyanis már láncreakciószerűen mozgásba lendíthette a szembenálló blokkokat, ez pedig egy európai háború veszélyét idézte fel.

Gavrilo Princip Szarajevóban elkövetett merénylete Ferenc Ferdinánd és felesége ellen 1914. június 28-án valóban elindította a láncreakciót. Szarajevó azzal vált tragikussá a kontinens számára, hogy a hármass antant és a hármass szövetség két tagjának összeütközése a két szövetségi blokk konfrontációjává vált, mert nem volt olyan hatalom a rendszeren belül vagy kívül, amely képes lett volna leállítani bármilyen konfliktust. Ez pedig világháborút jelentett. Kirobbanásának okaival könyvtárnyi irodalom foglalkozik, s nem véletlenül, hiszen száz év távlatából is nehéz megérteni, hogy a világkereskedelem közel ötven százalékát maguk közt bonyolító európai nagyhatalmak miért öldösték egymást négy éven keresztül. Ami biztosnak tűnik: a német vezetés 1914 nyarán úgy ítélte meg, hogy katonai felkészülésének csúcására jutott, míg az ellenfelek közül se Franciaország, se Oroszország még nem készült fel a háborúra, Angliával kapcsolatban pedig az volt a vélemény, hogy semlegesíthető. A haditechnika fejlettsége alapján úgy vélték, hogy a háború úgyszólván rövid lesz. A háború eseményei mindenre rácsfoltak.

Ajánlott irodalom:

- BALOGH Ádám: *A nacionalizmus szerepe a görög külpolitikai gondolkodásban 1897 – 1912*, Szeged, 2011.
- CSAPLÁR – DEGOVICS Krisztián: *Az albán nemzeté válás kezdetei (1878-1913)*, Budapest, 2010.
- DEMETER Gábor: *Kisállami törekvések és nagyhatalmi érdekek a Balkán – háborúk idején (1912 – 1913)*, Hungarovox, Bp. 2007.
- DIÓSZEGI István: *A hatalmi politika másfél évszázada, 1789 - 1939*, Historia, Budapest 1994.
- EGEDY Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*, HVGORAC, Budapest, 2007.
- FEJTŐ Ferenc: *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért. Ausztria-Magyarország szétrombolása*, Atlantisz, Budapest 1997.
- GALÁNTAI József: *A Habsburg Monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*, Kossuth, Budapest 1985.
- GALÁNTAI József: *Az első világháború*, Gondolat, Budapest 1980.
- HERCZEGH Géza: *A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig. Magyarország a világháborús Európában 1914-1945*, Magyar Szemle Könyvek, Budapest 1999.
- JELAVICH Barbara: *A Balkán története. 20. század.*, Osiris, Budapest 1996.
- KISSINGER, Henry: *Diplomácia*, PANEM-GRAFO, Budapest 1997.
- MAJOROS István: *Vereségtől a győzelemig. Franciaország a nemzetközi kapcsolatok rendszerében 1871-1920*. Eötvös, Budapest 2004.
- ORMOS Mária - MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás 1814-1945*, Osiris, Budapest 1998.
- PALÉOLOGUE, Maurice: *A cárok Oroszországa az első világháború alatt*, Európa, Budapest 1982.
- TAYLOR, A. J. P.: *Az első világháború képes krónikája*, Akadémiai, Budapest 1988.
- TAYLOR, A.J.P.: *Harc a hatalomért. Európa, 1848-1918*, Scolar Kiadó, Budapest 2000.
- VADÁSZ Sándor (szerk): *19. századi egyetemes történelem 1789-1914*, Korona, Budapest 2005. (valamint Osiris, 2011.)